

УДК 378:367.71

*Шовш К. С.,
здобувач,
Національний педагогічний
університет
імені М. П. Драгоманова*

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ПЕДАГОГА: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ

У статті аналізується процес формування інформаційної культури майбутнього педагога, загалом, соціального педагога, зокрема. Автор відзначає, що інформаційні компетенції для вчителя є чинником його авторитету серед учнівської молоді, а разом з тим – засобом інтенсифікації навчально-виховного процесу. Вчитель має володіти такою інформаційною культурою, завдяки якій він зможе в педагогічній формі транслювати основні знаннявські здобутки людства своїм учням; вміння утворити цю педагогічно сформовану інформацію з неохопного інформаційного середовища, що сьогодні функціонує, є важливою особистісно-професійною компетентністю вчителя нового покоління, педагога інформаційної доби. Інформаційна культура вчителя є невід’ємною складовою його загальної педагогічної та особистісної культури.

Ключові слова: людина, освіта, інформація, інформаційна культура, навчання, виховання.

В статье анализируется процесс формирования информационной культуры будущего педагога в целом, социального педагога, в частности. Автор отмечает, что информационные компетенции для учителя являются фактором его авторитета среди учащейся молодежи, а вместе с тем – средством интенсификации учебно-воспитательного процесса. Учитель должен обладать такой информационной

культурою, благодаря которой он сможет в педагогической форме транслировать основные знания достижения человечества своим ученикам; умение создать эту педагогически сложившуюся информацию по необъятной информационной среде, которая сегодня функционирует, является важной личностно-профессиональной компетентностью учителя нового поколения, педагога информационной эпохи. Информационная культура учителя является неотъемлемой составляющей его общей педагогической и личностной культуры.

Ключевые слова: человек, образование, информация, информационная культура, обучение, воспитание.

The article analyzes the process of formation of information culture of future teachers in general, social workers, in particular. The author notes that information for teacher competence is a factor in its credibility among students and at the same time – a means of intensifying the educational process. The same teacher should possess such information culture, by which it can broadcast in the form of educational achievements of mankind basic knowledge to their students; this ability to create pedagogically existing information neohopnoho information environment that today operates is an important personal and professional competence of the new generation of teachers, teacher information age. Teacher’s information culture is an integral part of its overall educational and personal culture.

Key words: man, education, information, information culture, education, education.

Одним із важливих завдань формування інформаційної культури майбутнього вчителя в процесі навчання в педагогічному університеті є набуття студентом необхідних знань, вмінь і навичок, які дозволять йому в майбутньому коректно й ефективно користуватися різними видами комп’ютерно-цифрової техніки. В цьому, можна сказати, полягає інструментальне значення інформаційної культури педагога. “Інформаційна культура формується як інтегративне явище і складається з таких компонентів: аудіовізуальної, логічної, семіотичної, понятійно-термінологічної, комунікаційної, технологічної культури компонентів. Ці компоненти в своїй єдності формують ціннісне співвідношення щодо інформації загалом та до інформаційної підготовки спеціаліста в цілому” [11, с. 273]. Тільки той вчитель, який сам може активно використовувати інформаційно-комунікативну техніку, стає для власних учнів авторитетним джерелом знань і вмінь. У зв’язку з цим, одним із ключових завдань формування інформаційної культури

вчителя є його навчання інформатики та іншим дисциплінам, що безпосередньо пов'язані з використанням комп'ютерів та іншого мультимедійного обладнання.

Однією з ключових теоретико-методологічних проблем дослідження інформаційної культури майбутнього вчителя є завдання, що постає перед університетською спільнотою та педагогами-науковцями, вироблення адекватної методології навчання не просто коректному використанню комп'ютерних засобів і технологій, а вміння в доступній та педагогічно-навчальній формі передавати власні вміння й навички своїм учням і вихованцям. "Оволодіння учнями інформаційно-телекомунікаційними технологіями можливе лише за умови відповідної підготовки викладачів. Тому інформатизація педагогічної освіти, підготовка вчителів за новими спеціальностями, оволодіння всіма педагогами інформаційно-телекомунікаційними технологіями є пріоритетним, визначальним напрямом для інформатизації освіти. З цього випливає актуальна проблема підготовки кадрів у вищих педагогічних та інших навчальних закладах у галузі використання інформаційно-телекомунікаційних технологій, тобто вчителів, які вміють застосовувати конкретне програмне забезпечення в навчальному процесі та управлінні освітою, а також методистів із упровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій у ці процеси. Отже, актуальною нині є підготовка педагогів підвищення їхньої готовності до використання інформаційно-телекомунікаційних технологій у процесі навчання, причому готовність до застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій слід розглядати як професійно-особистісну якість учителя" [7, с. 365]. Виходячи з цього, у своєму концептуально-теоретичному аналізі проблематики формування та розвитку інформаційної культури майбутнього вчителя ми орієнтуємося на актуалізацію феномену взаємопов'язаності інформаційно-технологічних вмінь і педагогічних компетентностей. Такий взаємозв'язок можна забезпечити тільки в навчально-культурному просторі університету, що буде наскрізно та комплексно інформатизованим.

Не можна також відкидати й особистісні мотиви навчання та роботи педагогів. Учитель має відчувати власну значущість і авторитет перед учнями. Такий авторитет можливо завоювати, лише перебуваючи на передовій наукової інформації та технологічної обізнаності. Інформаційні технології дійсно дозволяють піднімати індивідуальну значущість особистості на високий рівень, дозволяють їй максимально проявляти власну креативність. "З розширенням використання комп'ютерної техніки спостерігається тенденція до зростання потреби людини підсилити відчуття власної значущості. Отже, нам потрібні

такі знання і навички, які, з одного боку, можна енергійно й ефективно використовувати для подальшого розвитку науки, техніки, культури, для виявлення величезного потенціалу комп'ютерних технологій, а з іншого боку, – ці знання і навички мають стати гарантом суверенізації особистості для реалізації творчих ресурсів людини” [12, с. 19]. У своєму дослідженні, вибудовуючи його теоретико-методологічну структуру, ми звертаємо особливу увагу на те, що індивідуальна інформаційно-комунікативна культура вчителя є одним із ключових фундаментальних факторів, що визначають потенціал його професійної та особистісної самореалізації.

Враховуючи те, що інформаційні технології в освіті не мають переважати над власне навчально-виховною складовою освітянського процесу, вони мають впроваджуватися на основі чіткої концептуальної парадигми та тільки професіоналами. Важливим завданням є педагогічно-компетентна розробка відповідних освітніх методик і технологій, що дозволили б ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології в школах і університетах. “Концепція інформатизації навчального процесу, яка заснована на органічному поєднанні традиційних і новітніх засобів навчання, передбачає поетапне, поступове впровадження у навчальний процес інформаційно-комунікативних технологій, раціональне поєднання традиційних методів і засобів навчання з сучасними інформаційними технологіями, що, зрештою, веде до поліпшення результатів навчання” [3, с. 9]. Вчитель має навчитися використати інформаційні технології таким чином, щоб вони сприяли збільшенню успішності його учнів, а не перешкождали чи не переобтяжували процес навчання. “Саме тому для системи педагогічної освіти особливого значення набуває переорієнтація мислення сучасного вчителя на усвідомлення принципово нових вимог до його педагогічної діяльності” [6, с. 306]. І однією з таких вимог вже невідворотно стає високий рівень інформаційної культури. Більше того, теоретично ми доводимо необхідність того, що такий рівень має бути вище середнього в суспільстві, адже від нього безпосередньо залежить рівень особистісно-професійних компетентностей педагога, а значить і якість навчально-виховного процесу.

Інформаційна культура вчителя є не просто його перевагою. Вона складає основу його професійних компетенцій. “Інформаційна культура майбутніх учителів є важливою складовою їхньої професійно-педагогічної культури, складним особистісним утворенням, що має свою структуру, ефективно формується за умов створення відповідного освітньо-культурного середовища у ВНЗ, задіяння системи стимулів і засобів їхньої спрямованої і неспрямованої соціалізації, необхідних

педагогічних технологій” [1, с. 18–19]. Отже, виокремивши ключові завдання, що постають перед українською педагогічною спільнотою щодо формування інформаційної культури майбутнього вчителя, звернемося до визначення й аналізу самої категорії “інформаційна культура вчителя”.

Розглядаючи поняття інформаційної культури педагога, ми, насамперед, визнаємо його комплексність і неоднорідність, адже інформаційна культура вчителя є елементом його педагогічної культури, тобто вона базується на володінні вчителем сучасними інформаційними технологіями й, водночас, сприяє здатності учнів сприймати інформаційні технології на основі професійних компетенцій педагога. Таким чином, майбутній учитель має володіти різними компетенціями, щоб адекватно відповідати на ті виклики, що стоять перед освітою в інформаційну добу. “Однією з основних суперечностей сучасної системи освіти є суперечність між стрімким темпом зростання знань у сучасному світі та обмеженими можливостями їх засвоєння людиною в період навчання. Ця суперечність змушує освітні установи, насамперед, формувати вміння вчитись, видобувати інформацію, створювати з неї необхідні знання. Однак для цього педагог не лише має сам володіти основами інформаційних знань і вмінь, але й бути професійно готовим транслювати їх, формуючи особливий тип культури – інформаційну культуру особистості” [2, с. 5–6]. Тільки за умов наявності в інформаційній культурі педагога двох складових: інформаційно-технологічних і навчально-виховних компетенцій, можна говорити про високий рівень цієї культури та потенціал її використання в педагогічному процесі. Саме з теоретико-методологічного утвердження єдності цих компетенцій ми виходимо у визначенні категорії “інформаційна культура вчителя”.

Загалом дана категорія стає важливим парадигмальним концептом у сучасній філософії освіти. Навколо неї розгортається багато теоретико-методологічних досліджень, адже вона є фундаментальним феноменом, без якого неможливо уявити подальший інноваційний розвиток освіти в цілому. Філософські, педагогічні, соціологічні дослідження, розпочаті на початку ХХІ століття, активізували інтерес до пошуку наукових ресурсів для стійкого розвитку освіти з точки зору її інформаційно-технологічного забезпечення. При цьому основна увага приділяється “виявленню потенційних можливостей процесів і забезпеченню умов модернізації змісту й структури освіти, що зорієнтовані на функціонування в режимі стійкого розвитку на засадах культурологічного підходу” [4, с. 8] та освітньо-філософської рефлексії. В цьому аспекті досліджень особливу вагому роль відіграють праці

таких науковців, педагогів і філософів, як В. Андрущенко, В. Биков, Б. Гершунський, А. Гуржій, В. Загвязінський, І. Зязюн, М. Євтух, М. Каган, В. Кремень, В. Луговий, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін. Концептуально-теоретичні пошуки цих учених показують, наскільки великий спектр проблем охоплює категорія інформаційної культури вчителя, а також надають нам величезний методологічний матеріал для подальшого аналізу досліджуваного нами феномену. Надзвичайно важливо, з нашої точки зору, особливу теоретико-методологічну увагу звернути саме на проблематику поєднання в інформаційній культурі вчителя його інформаційно-комунікативних та інноваційно-педагогічних умінь, знань, навичок і компетенцій.

Розвиток досліджень про формування інформаційної культури майбутніх учителів має кілька напрямів: від аналізу методологічних засад сучасної філософії освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, І. Зязюн), професійної підготовки педагогів у вищій школі (А. Алексюк, В. Бондар, В. Олійник) до вивчення інформаційних технологій у навчальному процесі вищої школи (Р. Гуревич, В. Кухаренко, П. Стефаненко) та впровадженню комп'ютерних технологій в освітній процес вищих навчальних закладів (А. Верлань, М. Кадемія). Наше дослідження спрямоване на інтегративне поєднання різних підходів з метою формування цілісної концептуально-теоретичної картини щодо проблематики формування та розвитку інформаційної культури майбутнього вчителя.

Важливо відзначити, що сьогодні існує достатньо великий напрацьований матеріал щодо визначень поняття інформаційна культура вчителя. У сучасній педагогіці та філософії освіти існує чимало визначень інформаційної культури, котрі взаємодоповнюють одне одного або відображають лише окремі аспекти цього явища, оскільки науковці використовують різні підходи щодо трактування цього поняття. Група дослідників, які представляють "гуманітарний напрям", вважають інформаційну культуру елементом культури особистості (Т. Демиденко, М. Жалдак, О. Значенко, А. Коломієць та інші); комплексною характеристикою діяльності людини, її особистісних і професійних якостей, детермінованих суспільною та професійною діяльністю, визначальним чинником якої є всебічна інформатизація (Г. Вишинська, Л. Морська, О. Романишина й інші); мультикультурою, особливим видом культури, що інтегрує два макрокомпоненти: загальнолюдську культуру та спеціалізовану культуру (О. Хмельницький). Науковці, представники "кібернетичного напрямку" (О. Барановська, О. Ільків, А. Столярєвська та інші) вважають, що інформаційна культура – це вміння користуватися інфосферою – сукупністю інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, які здійснюють збір, формування,

розповсюдження та використання інформації, а також системи регулювання суспільних відносин, що виникають при цьому [5, с. 8–9]. Таким чином, сьогодні існує актуальна теоретико-методологічна необхідність створення цілісної концепції інформаційної культури вчителя, яка б гармонійно поєднувала такі складові, як здатність ефективно і творчо використовувати сучасні інформаційні ресурси та технології, а також професійні компетенції щодо передачі власних інформаційних здатностей своїм учням у відкритій для творчості інноваційно-гуманістичній педагогічній формі.

Інформаційна культура вчителя, безумовно, є проявом його особистісної інформаційно-комунікативної спроможності. В цьому вимірі, одним із фундаментальних понять, що широко використовується в нашому дослідженні, є категорія “інформаційної культури особистості” загалом. При цьому така культура визначається як частина фундаментальних ознак сучасної людини. “Інформаційна культура є частиною базисної культури особистості, що характеризує інформаційну сферу життєдіяльності людини та включає: сукупність знань, умінь і навичок роботи з інформаційними джерелами; наявність творчого підходу в сфері інформаційної діяльності, який дозволяє ефективно працювати при пошуку, передачі, отриманні інформації; вміння на цій базі генерувати якісно нову інформацію” [8, с. 9]. Такі ознаки інформаційної культури особистості є невід’ємними й основними і для інформаційної культури вчителя. Водночас, остання має включати в себе й елемент професійної передачі знань та умінь своїм учням і вихованцям. Саме на цей елемент значною мірою спрямовується теоретико-методологічна проблематика нашого дослідження інформаційної культури майбутнього вчителя.

Ще одним важливим теоретико-методологічним аспектом визначення категорії інформаційної культури вчителя є те, що така культура є не просто ознакою особистості конкретного педагога, але також основою його самореалізації на рівні різних соціокультурних і цивілізаційних колективних суб’єктів (клас, школа, громада, соціум, країна, світ). Сучасний учитель не може і не має права відгородитися від глобальних тенденцій розвитку інформаційного світу, зосередившись винятково на роботі з власними учнями. “Нові умови роботи породжують залежність інформованості однієї людини від інформації, набутої іншими людьми. Тому вже недостатньо вміти самостійно освоювати та накопичувати інформацію, а треба навчитися такої технології роботи з інформацією, коли рішення готуються і приймаються на основі колективного знання. Мова йде про те, що людина повинна мати певний рівень культури щодо роботи з інформацією. Для відображення цього

факту був уведений термін “інформаційна культура” [10, с. 294]. Вчитель же має володіти такою інформаційною культурою, завдяки якій він зможе в педагогічній формі транслювати своїм учням основні знання здобутки людства. Вміння утворити цю педагогічно сформовану інформацію з неохопного інформаційного середовища, що сьогодні функціонує, є важливою особистісно-професійною компетентністю вчителя нового покоління, педагога інформаційної доби.

Звідси можна зробити висновок про те, що інформаційна культура вчителя є невід’ємною складовою його загальної педагогічної та особистісної культури. На рівні з когнітивною, естетичною, етичною культурою педагога сьогодні необхідним є формування його інформаційно-комунікативних компетенцій. Для цього педагогічні університети мають забезпечити у своїй структурі інтегроване інформаційно-культурне середовище підготовки майбутніх учителів нового покоління. “Відсутність інтегрованого підходу до формування інформаційної культури педагога може негативно відбитися на його затребуваності, можливості самореалізації в інформаційному суспільстві, діяльності в сучасній соціокультурній ситуації. Інформаційна культура є важливим елементом культури педагогічної, не менш значимим, ніж культура педагогічного спілкування, економічна, політична, правова, моральна, художньо-естетична. А беручи до уваги те, що інформація пронизує всі сфери діяльності людини та суспільства, стає очевидним, що всі названі елементи педагогічної культури неможливі без інформаційної складової. Іншими словами, інформаційну культуру педагога можна представити як сукупність знань, умінь, навичок, що забезпечують особистісне зростання й ефективно здійснення педагогом професійної діяльності. Її невід’ємними складовими є бібліотечно-бібліографічна й комп’ютерна грамотність, культура читання та роботи з інформацією, вміння орієнтуватися в інформаційних ресурсах суспільства. На наш погляд, говорити про наявність інформаційної культури неможливо і за відсутності у педагога певної професійної та громадянської позиції” [13]. Таким чином, категорія “інформаційна культура вчителя”, сама, будучи одним з елементів загальної культури особистості педагога, також є комплексним утворенням, що інтегрує в собі різноманітні особистісно-професійні компетентності вчителя, а також вимагає від нього мати особистісну позицію щодо громадських і суспільних процесів, уміти виховувати в дитині позитивні громадянські якості з урахуванням усіх інформаційних реалій, що існують в сучасному суспільстві.

Зрештою, в інформаційній культурі вчителя має міститися і високорозвинений інструментально-педагогічний апарат, завдяки якому

педагог зможе адекватно, доступно й ефективно навчати своїх учнів і вихованців коректним способом роботи з новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями та комп'ютерною технікою. В цьому полягає одна з важливих відповідей, що може дати сучасна освіта, на виклики інформаційної епохи. "Інформатизація всіх сфер суспільного життя стосується й освіти. Майбутні вчителі мають знати методику роботи дитини з комп'ютером та Інтернетом, володіти уміннями організувати безпечну та раціональну взаємодію дитини з навколишнім середовищем в умовах інформаційного суспільства. Саме вчителі мають прищепити дітям потребу в роботі за комп'ютером з метою одержання додаткових знань із різних проблем. А вчитель повинен сам бути інформаційно грамотним, володіти інформаційною культурою" [9, с. 167]. Таким чином, розглянувши різні теоретико-методологічні аспекти визначення та дослідження феномену інформаційної культури майбутнього вчителя, можемо зробити висновок про те, що вона є комплексним утворенням, у яке входять конкретні інформаційно-технологічні вміння, особистісно-культурні характеристики та педагогічні компетентності. В той же час, інформаційна культура вчителя є важливою і невід'ємною складовою його педагогічної та загальноособистісної культури.

Література

1. *Бабенко Т.* Формування інформаційної культури майбутніх вчителів історії у соціокультурному просторі педагогічного ВНЗ / Т. Бабенко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : науковий збірник. – Умань : УДПУ, 2007. – Вип. 20. – С. 13–19.

2. *Гендина Н. И.* Формирование информационной культуры личности: теоретическое обоснование и моделирование содержания учебной дисциплины / Н. Гендина, Н. Колкова, Г. Стародубова, Ю. Уленко. – М. : Межрегиональный центр библиотечного сотрудничества, 2006. – 512 с.

3. *Жалдак М. І.* Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики : посібник для вчителя / М. І. Жалдак, В. В. Лапінський, М. І. Шут. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – 182 с.

4. *Калініна Л. М.* Теоретико-прикладні аспекти формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу : монографія / Л. Калініна. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 160 с.

5. *Клименко А. О.* Формування інформаційної культури майбутніх педагогів у навчальній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук.

ступ. канд. пед. н. : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Клименко А. О. – Тернопіль, 2010. – 19 с.

6. *Подліняєва О. О.* Управління мотивацією діяльності вчителя суспільно-гуманітарних дисциплін з використанням ІКТ / О. О. Подліняєва // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 6 (32). – С. 306–315.

7. *Руденко В. Д.* Інформаційно-телекомунікаційні технології в освіті / В. Д. Руденко // Енциклопедія освіти / гол. ред. : В. Г. Кремень – К. : Юрінком-Інтер, 2008. – С. 364–365.

8. *Сандакова Л. Г.* Информационно-технологическая парадигма образования: гуманистическая сущность и концептуальные основы : дисс. на соиск. ученой степени докт. филос. н. : спец. 09.00.11 “Социальная философия” / Сандакова Л. Г. – Улан-Удэ, 2003. – 325 с.

9. *Синчишина О. А.* Інформаційні технології у розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи в системі післядипломної освіти / О. А. Синчишина // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету : Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : збірник наук. пр. – Рівне : РДГУ, 2013. – Вип. 7 (50). – С. 166–168.

10. *Степаненко А. І.* Рівень інформаційної культури студентів політехнічного коледжу / А. І. Степаненко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 4 (30). – С. 294–300.

11. *Тимчик О.* Інформаційна культура у професійній підготовці сучасного педагога / О. Тимчик // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань : УДПУ ім. П. Тичини, 2011. – Вип. 41 (341). – С. 272–279.

12. *Шестопалюк О. В.* Інформаційна культура майбутнього вчителя в контексті розвитку інформатизації суспільства / О. В. Шестопалюк // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Миколаїв : Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – Вип. 141. – Т. 153. Педагогіка. – С. 16–19.

13. *Якимчук Р. П.* Информационная культура как необходимый компонент педагогической культуры / Р. П. Якимчук // Письма в Эмиссия. Оффлайн / The Emissia. Offline Letters. Электронное научное издание : научно-педагогический интернет-журнал. – 2010. – Апрель [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://www.emissia.org/offline/2010/1402.htm>. – Название с экрана.